

ЦИВІЛЬНЕ ТА ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО І ПРОЦЕС

УДК 347.952

DOI [https://doi.org/10.32837/pyuv.v1i3\(28\).323](https://doi.org/10.32837/pyuv.v1i3(28).323)*А. В. Бондарева**студентка IV курсу**Навчально-наукового інституту права**Університету державної фіскальної служби України**С. В. Дяченко**кандидат юридичних наук,**доцент кафедри цивільного права та процесу**Університету державної фіскальної служби України*

ВИКОНАННЯ СУДОВИХ РІШЕНЬ ЯК ЗАКЛЮЧНА СТАДІЯ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ

Гарантія судового захисту є важливим правом, яким наділяє українська держава кожен особу для відновлення порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів. Цей порядок реалізується шляхом учинення нормативно визначеного порядку дій у рамках цивільного процесу, які спрямовані на ухвалення судового рішення та його обов'язкове виконання. Саме остання стадія цивільного процесу має пріоритетне значення, адже без виконання судового рішення виконавчою службою втрачається сенс попередніх процесуальних дій. Однак фактичне та ефективне виконання судових рішень не здійснюється, адже системність організації їх виконання як процесуально, так й організаційно деформована, що призводить до того, що судовий розгляд закінчується прийняттям рішення без дієвого його виконання. З огляду на це, потребує дослідження проблематика виконання судових рішень у рамках цивільного процесу задля пошуку дієвого механізму його здійснення.

У науковій площині низка вчених займалася вивченням базових питань виконання судових рішень у рамках цивільного процесу, серед яких варто виокремити Ю.В. Білоусова, С.С. Бичкова, В.В. Комарова, М.І. Тітова, В.І. Тертишнікова, С.Я. Фурсу, М.Й. Штефана, С.В. Щербака, В.М. Шерстюка та інших. Вони заклали місце підґрунтя для подальшого опрацювання цього питання. Їхні точки зору щодо проблематики виокремлення причин існування такого явища значно відрізняються. Однак усі вищезазначені вчені переконані, що законодавство України потребує реформування задля створення дієвого механізму виконання судових рішень.

В.В. Бонтлаб стверджує, що правове регулювання виконання судового рішення потребує нового, ефективного законодавства [1, с. 6].

Водночас В.М. Притуляк у дисертації наголошує на необхідності реформування органів державної виконавчої служби, зміни в організації їхньої роботи, упровадження закордонного досвіду й адаптації процедури виконання судових рішень до європейських стандартів [2, с. 3].

Варто зазначити, що, на думку Є.О. Ятченко, невиконання судових рішень негативно впливає на авторитет національної судової влади й держави України загалом, оскільки в цьому разі не досягається кінцева мета правосуддя – захист прав та інтересів осіб, реальне поновлення їхніх порушених прав [3, с. 1].

О.А. Банчук, З.П. Бортновська переконані, що головним напрямом розв'язання проблеми виконання судових рішень в Україні є приведення чинного законодавства та судової системи у відповідність до міжнародних стандартів, зокрема положень Конвенції про захист прав людини і основних свобод. Ці науковці пропонують власні рекомендації для виправлення ситуації, коли національне законодавство не відповідає вимогам Конвенції, що може стати цінним для підготовки нових законів [4, с. 2].

Попри існування численних пропозицій оптимізації виконання судових рішень у рамках цивільного процесу, це питання донині не є вирішеним.

Метою статті є дослідження проблематики виконання судових рішень у рамках цивільного процесу задля розроблення й формулювання дієвого механізму його здійснення.

Завдання поданого матеріалу з обраної проблеми полягає в зосередженні уваги на вирішенні таких питань: визначити нормативне підґрунтя правового регулювання виконання судових рішень у цивільному процесі; виокремити головну проблематику виконання судових рішень у рамках цивільного процесу; запропонувати дієвий

механізм ефективного виконання судових рішень у цивільному процесі.

Варто зазначити, що дієва система захисту прав особи на міжнародному рівні почала діяти після прийняття Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (далі – Конвенція). У ній містяться не лише гарантії прав і свобод осіб, а й механізм захисту від порушень з боку держави, який побудований на принципі верховенства права. Згідно з його положеннями, не держава створює право, а право є основою організації та життєдіяльності держави в особі її органів і посадових осіб, інших організацій [5, с. 111]. Така ідея закріплена в ст. 19 Конвенції, для її реалізації створений Європейський суд з прав людини для забезпечення дотримання Високими Договірними Сторонами їхніх зобов'язань за Конвенцією та протоколами до неї [6].

Крім того, у п. 1 ст. 6 Конвенції закріплено право на справедливий судовий розгляд [6]. Оскільки це положення є комплексним, під ним варто розуміти низку інших прав, а саме: незалежність і неупередженість суду, відкритість судового розгляду та публічне оголошення судового рішення, розумний строк розгляду справи, рівність сторін і загальність судового розгляду, право на правову допомогу [4, с. 13]. Такі положення стосуються всього масиву справ, які розглядаються в суді, у тому числі цивільних.

Однак право на справедливий розгляд було б недовірливим, якби компетентними органами дозволялося проголошене судом рішення, яке набрало законної сили, не виконувати. Тоді б утрачався сенс деталізації процесуальних прав і гарантій, що суперечить принципу верховенства права, на якому будуються всі норми Конвенції. Тобто виконання рішень судом має розцінюватися як складник судового розгляду, у цьому випадку цивільного.

Оскільки положення Конвенції ратифіковані Верховною Радою України 17.07.1997, українська держава взяла на себе обов'язок слідувати цим правам і гарантіям і їх неупереджено виконувати.

Отже, на національному рівні в Конституції України кожній особі державою гарантовано право на судовий захист, що охоплює нормативно визначений порядок дій, які спрямовані на відновлення порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи законних інтересів суб'єктів права шляхом ухвалення рішення судом іменем України, яке є обов'язковим до виконання [7].

У свою чергу, у ст. 2 Цивільного процесуального кодексу України (далі – ЦПКУ) передбачено, що головними завданнями цивільного судочинства є справедливий, неупереджений і своєчасний розгляд і вирішення цивільних справ з метою ефективного захисту прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави [8].

Положеннями цього ж Кодексу врегульовано процесуальні питання, пов'язані з виконанням судових рішень у рамках цивільних справ і рішень інших компетентних органів. Однак багато осіб нехтують можливим захистом на початкових стадіях цивільного судочинства шляхом урегулювання спору за участю судді, адже положення цього інституту також спрямовані на відновлення порушених, невизнаних або оспорюваних прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, інтересів держави [9, с. 88]. Більшість суб'єктів не вбачає в ньому перспективного механізму розв'язання спору й застосовує класичний варіант, який спрямований на винесення судового рішення та його примусове виконання.

Згідно з ч. 1 ст. 431 ЦПКУ, виконання судового рішення здійснюється на підставі виконавчого листа, виданого судом, який розглядав справу як суд першої інстанції [8].

Сама процедура отримання виконавчого документа особою є нескладною й будується за заявочним принципом, за яким необхідно протягом п'яти днів після набрання судовим рішенням законної сили звернутися з письмовою заявою до суду. Дані виконавчого документа попередньо вносяться до Єдиного державного реєстру виконавчих документів, а його копія надсилається відповідному стягувачу у формі листа в паперовому або електронному вигляді.

Органи виконавчої служби, а саме державні чи приватні виконавці, у свою чергу, здійснюють примусове виконання рішень на підставі виконавчого листа й інших процесуальних документів задля відновлення порушених прав і свобод шляхом відкриття в триденний строк із дня надходження їх виконавчого провадження. У рамках справи ці органи здійснюють фіксування виконавчих дій в автоматизованій системі виконавчого провадження, яка функціонує в порядку, установленому Міністерством юстиції України. Самі виконавчі дії провадяться виконавцями з урахуванням місця проживання, роботи боржника чи за місцем знаходження його майна. Однак якщо є декілька альтернативних органів виконавчої служби на прилеглий території, то стягувач самостійно обирає собі відділ державної виконавчої служби, який розглядає його справу [10].

Законом України «Про виконавче провадження» визначено процесуальний порядок реалізації примусових заходів майнового та немайнового характеру, за яким боржник має самостійно вчинити певні дії чи утриматися від їх виконання.

Незважаючи на нормативну закріпленість цієї процедури, примусове виконання судових рішень своєчасно, повно й неупереджено не здійснюється.

Варто зазначити, що пов'язано це з низьким правовим і соціальним статусом державних виконавців, які покликані виконувати цю функцію

держави, адже, відповідно до ст. 5 Закону України «Про виконавче провадження», примусове виконання рішень покладається на органи державної виконавчої служби (державних виконавців) [10]. У зв'язку з тим що їх чисельність є куди більшою, на відміну від приватних виконавців, ефективність їхньої роботи має більш вагоме значення та впливає на продуктивність розгляду цивільних справ на всій території держави. Оскільки їхня заробітна праця є низькою, це породжує корупцію, що виражається в зловживаннях своїми процесуальними правами з метою одержання матеріальних благ чи особистої вигоди.

Крім того, проблемою виконання судових рішень в рамках цивільного судочинства залишається відсутність у виконавців достатньої та належної інформації про боржника та його майновий стан, хоча державні службовці мають доступ до систематизованої бази даних про боржників, що є складником автоматизованої системи виконавчого провадження та ведеться з метою оприлюднення в режимі реального часу інформації про невиконані майнові зобов'язання боржників і запобігання відчуженню боржниками майна [10]. Однак дохідна частина, яка акумулюється в банку фізичними особами, залишається в тіньовому секторі й не дає можливості здійснити стягнення за її кошти.

До того ж ще досі у правовій площині діє низка правових норм, які прямо забороняють здійснювати стягнення на певні види майна, що унеможливорює виконання значної частини рішень. Прикладом може слугувати мораторій на стягнення майна громадян України, наданого як забезпечення кредитів в іноземній валюті, а саме нерухоме житлове майно, яке вважається предметом застави тощо.

З огляду на вищезазначене, постає необхідність підвищити правовий і соціальний статус державних виконавців шляхом збільшення заробітної плати й надання їм соціальних гарантій (наприклад, на лікування та безкоштовне житло). Такі дії будуть сприяти підвищенню продуктивності роботи і «здоровій конкуренції», що унеможливить прояв корупції.

Крім того, було б доречно запровадити автоматизовану систему мотивації роботи виконавців, де б за фактичне виконання виконавчого документа майнового характеру державному виконавцю виплачувалася винагорода у відсотковому відношенні до стягнутої з боржника суми або вартості майна боржника, переданого стягувачу за виконавчим документом у спрощеному вигляді, адже сучасна система є занадто складною як документально, так і процесуально, що гальмує цей процес заохочення.

Також варто надати виконавчій службі доступ до інформації про боржника та його майновий стан, тобто до всіх наявних реєстрів (навіть

до тих, які захищені банківською таємницею), щоб можна було в режимі реального часу відстежити інформацію щодо заборгованості боржників і запобігання відчуженню майна. Ці зміни в майбутньому значно скоротять термін проведення виконавчих дій.

Важливим є скасування мораторію щодо звернення стягнення на майно боржника. Це допоможе позбутись низки невиконаних справ, які існують у виконавчому провадженні.

Заслужовує на увагу пілотний проект «Центр виконання рішень», запроваджений Міністерством юстиції України, який спрямований на реформування виконавчої служби та її перехід до сервісної, де громадяни зможуть отримати послуги у сфері примусового виконання судових та інших рішень за принципом екстериторіальності в межах відповідної області, без черг, відкрито та прозоро, який, на нашу думку, в майбутньому має забезпечити громадян відкритими й інноваційними сервісами не лише в деяких областях, як є нині, а й по всій Україні. Це допоможе розвантажити систему виконавчої служби та буде сприяти дієвому виконанню судових рішень.

У статті визначено нормативне підґрунтя правового регулювання виконання судових рішень у цивільному процесі, які на міжнародному рівні відображено в нормах Конвенції, а на національному рівні в Конституції України, ЦПКУ й низці законів. Серед головних проблем виконання судових рішень у рамках цивільного процесу виокремлено низький правовий і соціальний статус державних виконавців, що тягне за собою корупцію; відсутність у виконавців достатньої та належної інформації про боржника та його майновий стан, тобто доступу до державних реєстрів; існування мораторіїв, які прямо забороняють здійснювати стягнення на певні види майна. Також нами запропоновано дієвий механізм виконання судових рішень у цивільному процесі, який спрямований на усунення вищезазначених проблем цієї сфери й реформування системи виконавчої служби в подальшому на всій території України шляхом її переходу в сервісну службу.

Література

1. Бонтлаб В.В. Новели правового регулювання виконання судових рішень у цивільному судочинстві України. *Підприємництво, господарство і право*. 2016. № 8. С. 4–9.
2. Питуляк В.М. Повноваження суду при примусовому виконанні судових рішень у цивільних справах : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса, 2016. 20 с.
3. Ятченко Є.О. Право на виконання рішення, постановленого на користь особи у цивільній справі, як складова конвенційного права на справедливий суд. *Європейська конвенція з прав людини та судочинство в Україні* : збірник наукових праць / за ред. В.І. Бобрика. Київ : Науково-дослідний інститут приватного

права і підприємництва імені академіка Ф.Г. Бурчака НАПрН України, 2015. С. 156–172.

4. Банчук О.А., Куйбіда Р.О. Вимоги статті 6 Конвенції про захист прав людини та основних свобод до процедури здійснення судочинства. Київ : ІКЦ «Леста», 2005. 116 с.

5. Цісар Г.І., Дяченко С.В. Реалізація принципу верховенства права через призму електронного судочинства: теоретичні та практичні підходи. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2018. № 6. Т. 1. С. 111–114.

6. Європейська конвенція з прав людини та основоположних свобод від 04.11.1950, ратифікована Законом України від 17.07.1997 № 475/97-ВР. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004.

7. Конституція України від 28.06.1996. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80>.

8. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18.03.2004 № 1618-IV, станом на 04.11.2018. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15/ed20191019>.

9. Дяченко С.В., Ковтунович Т.О. Неприпустимість зловживання цивільними процесуальними правами як новела цивільного процесу. *Юридичний науковий електронний журнал юридичного факультету Запорізького національного університету : електронне наукове фахове Запорізького національного університету*. Запоріжжя, 2018. № 6. С. 103–106

10. Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2016. № 30. Ст. 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1404-19>.

Анотація

Бондарева А. В., Дяченко С. В. Виконання судових рішень як заключна стадія цивільного процесу. – Стаття.

Статтю присвячено головним аспектам виконання судових рішень як заключної стадії цивільного процесу. Проаналізовано значення останньої стадії цивільного процесу та з'ясовано її місце серед інших процесуальних дій. Визначено причини фактичного невиконання судових рішень, що пов'язані з порушенням системності організації їх виконання як процесуально, так й організаційно. Проаналізовано наукові погляди вчених щодо цього питання. З'ясовано їхню позицію щодо необхідності реформування законодавства України для створення дієвого механізму виконання судових рішень. Визначено нормативно-правові акти на міжнародному та національному рівнях, що регламентують питання виконання судових рішень. Зазначено переваги дієвої системи захисту прав особи на міжнародному рівні. З'ясовано складники комплексного права на справедливий судовий розгляд. Виокремлено нормативно-правові акти на національному рівні, які гарантують кожній особі право на судовий захист та обов'язковість виконання судових рішень. Підкреслено головне завдання цивільного судочинства, яке спрямовано на захист прав, свобод чи інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб, ін-

тересів держави. Досліджено компетенцію суб'єктів, які здійснюють виконавче провадження. З'ясовано, на підставі яких документів здійснюється виконання судових рішень. Установлено низку суттєвих проблем, що перешкоджають оптимальному виконанню судових рішень у цивільному процесі, серед яких варто виокремити низький правовий і соціальний статус державних виконавців; відсутність у виконавців доступу до державних реєстрів; існування мораторіїв, які прямо забороняють здійснювати стягнення на певні види майна. Наведено власний погляд щодо формування дієвого механізму вирішення зазначених проблем. Запропоновано перспективи подальшого реформування системи органів виконавчої служби.

Ключові слова: цивільний процес, виконавче провадження, виконання судових рішень, стадія процесу, захист прав особи.

Summary

Bondareva A. V., Dyachenko S. V. Enforcement of judgments as the final stage of the civil process. – Article.

The article deals with the main aspects of the enforcement of judgments as the final stage of civil proceedings. The value of the last stage of the civil process has been analyzed and determined its place among other procedural actions. The reasons of the actual non-compliance with court rulings have been determined, that it's been related to the violation of the systematic organization of their execution, both procedurally and organizationally. The scientific views of scientists have been analyzed as to the subject. Their position has been clarified as to the necessity to reform the legislation of Ukraine in order to create an effective mechanism for enforcement of court decisions. Regulatory and legal acts have been determined to regulate enforcement of a court decision at international and national level. The advantages of an effective system of protection of individual rights at the international level have been outlined. The components of the complex right to a fair treatment have been clarified. National-level regulatory and legal acts have been distinguished, guaranteeing the right every person to judicial protection and the obligation of the execution of court decisions. The main task of civil justice, which it's aimed at protecting the rights, freedoms or interests of individuals, rights and interests of legal entities, interests of the state, has been emphasized. The competence of enforcement agents has been investigated. It has been determined on the basis of what documents the court decisions are enforced. A number of significant problems have been identified that impede the optimal execution of court decisions in civil proceedings. Among of them are low legal and social status of state executors; the lack of access to public registers by contractors; the existence of moratoriums that prohibit the enforcement of certain types of property. The author has given his own view on the formation of an effective mechanism for solving these problems. Prospects of reform of the system of executive service bodies were offered for further.

Key words: civil process, enforcement proceedings, execution of the court decision, stages of the process, protection of persons rights.